

* * *

УДК 323:364.146.2

Олійник С. В.
аспірант кафедри політології філософського факультету,
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), oliynyks@ukr.net

ЗНАЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ РОЗБУДОВИ ІНСТИТУТІВ “СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ”

Розглядається значення підприємницької діяльності в розвитку інститутів соціальної держави. Соціальна держава є наступним якісним етапом розвитку національної держави, яка виникає в демократичній політичній системі, за умов капіталістичної ринкової економіки. Соціальною державою стає тоді коли визначає своїм завданням піклування про спільне благо своїх громадян. Проте утворення вільного ринку обов'язково пов'язане ризиками, які соціальна держава повинна мінімізувати. Приватний підприємець є провідним елементом ринкової економіки. Сучасна соціальна держава повинна створювати сприятливі умови функціонування та розвитку для підприємців. Головною метою діяльності підприємців є виготовлення продукції, на яку він отримує запити від суспільства. Сучасний підприємець це дійсний інструмент соціальної держави, який виконує низку функцій, починаючи, від наповнення бюджету країни та, закінчуючи, створенням комфортних умов праці робітників.

Ключові слова: соціальна держава, приватний підприємець, приватна власність, спільне благо, соціальна справедливість.

Соціальна держава – концепція в політичній науці відповідно до якої держава зобов'язується захищати своїх громадян, особливо тих хто потребує фінансової чи соціальної допомоги, за допомогою грантів, пенсій та інших доступних засобів. Ця концепція виникає в політичній науці, в демократичних країнах Західної Європи з розвинутою ринковою економікою, в другій половині XIX. Соціальну державу можна асоціювати з появою державної відповідальності за соціальне благополуччя громадян, системою охорони здоров'я, системою обов'язкової та безкоштовної освіти та інших сфер соціального забезпечення.

Виникнення соціальної держави тісно пов'язане з такими явищами як стрімкий капіталістичний розвиток, індустріалізація, урбанізація. Нові соціальні проблеми поставили нові запити суспільства щодо зміни політичного ладу та визначення соціальних прав громадян. Зміни в соціальній структурі суспільства, громадські рухи, зростання рівня заробітної плати найманих робітників та нові види соціальних ризиків сприяли появі “нового типу мислення” про соціальну роль держави. Ключовим питанням стало, чи повинна держава відігравати більш активну соціальну роль і якщо так то яку саме?

Дослідженням феномену соціальної держави та проблем, які виникають у зв'язку з її функціонуванням, займаються філософи, політологи, юристи, економісти, державознавці, соціологи. Вони розглядають різні аспекти цієї проблематики: моделі соціальної держави, соціальну політику, соціальну справедливість, соціальні гарантії, соціальні права, кризу соціальної держави.

Серед закордонних дослідників можна виокремити таких вчених Роберт Гудін, Роберт Даль, Ральф Дарендорф, Госта Еспін-Андерсон, Френсіс Кастлес, Стефан Лепхарт, Крістофер Пірсон, Джон Роулз, Деніель Шаліро. У своїх дослідженнях вони розкривали причини виникнення соціальної держави, вплив глобалізації на теорію соціальної держави, структуру суспільства яка зумовлює існування соціальної держави.

До російських дослідників, які займалися дослідженням соціальної держави, можна віднести Миколу

Волгіна, Сергія Калашнікова, Людмилу Лебедєву. У своїх працях дослідники приділяють значну увагу інститутам соціального партнерства та світовим тенденціям розвитку соціальної держави.

Серед українських науковців слід виокремити Наталю Батуру, Олександра Панкевича, Ярослава Пасько, Олександра Скрипнюка, Аллу Сіленко, Наталю Хому, Федіра Шульженка. Наталя Батура розглядає політичні чинники становлення соціальної держави, у працях О. Скрипнюка та Ф. Шульженко значна увага приділяється правовим аспектам соціальної держави.

Не дивлячись на це, проблема взаємовідносин соціальної держави та приватних підприємців залишається недостатньо дослідженою, особливо в Україні, та потребує більш детального вивчення.

Метою статті є визначення і загальна характеристика приватної підприємницької діяльності, для ефективного побудови та розвитку інститутів соціальної держави.

Відповіддю на соціальні напруження епохи швидкого індустріального розвитку стали ідея та принципи соціального страхування, які були вперше узаконені у державному масштабі після реформ Бісмарка в Німеччині в кінці XIX століття. На той час Німеччина не була ні найбільш індустріально розвинутою країною, ні найбільшою демократією в Європі. Але швидкі темпи розвитку соціальних відносин та прогресивні ідеї розвитку держави соціального типу стали причиною того, що Німеччина визначалася напрямком розвитку теорії соціальної держави в Європі аж до появи у Великобританії “Доповіді Беверіджа” 1942 р., що стала другим по значимості історичним документом для розвитку сучасної теорії соціальної держави.

Нова політика Бісмарка охопила найбідніші верстви суспільства і змогла, як мінімум, поглинути на “природний” початок інституалізації меж, що поступово прийшли до пояснення та включення всіх, чи майже всіх громадян, чи постійних мешканців національних держав до національної системи “благополуччя”. Соціальне страхування і “соціальна безпека” стали повністю новою концепцією соціального захисту в історії національних держав. До цього часу центральний уряд мав дві головні функції. Перш за все уряд забезпечував захист громадян від іноземного вторгнення та гарантував безпеку в межах держави. По-друге держава надавала потужні інвестиції для будівництва інфраструктури для транспорту та комунікацій для сприяння економічного розвитку, які відповідно до теорії Адама Сміта не можна очікувати чи отримати від приватного сектора [5, с. 64].

Соціальне страхування було основною новою роллю держави, але уряд все більше і більше почав проявляти інтерес до багатьох інших соціальних питань, таких як народна освіта; народна медицина; санітарні та гігієнічні норми робочого місця; захист робітників; виступати проти дитячої праці на фабриках; визначати тривалість робочого дня, а також визначати сферу взаємовідносин між роботодавцями та найманими робітниками, таким чином перетворюючись у державу яка відповідає за благополуччя громадян.

Сьогодні соціальна держава є важливою характеристикою сучасних західних демократичних держав, а роз-

виток типів соціальної держави залежить від класифікації окремих країн та їх державних політик.

Новий історичний етап розвитку соціальних держав почався 1989 року, та був пов'язаний зі зміною політичного режиму в країнах Східної Європи та України, з радянського типу держави загального добробуту, яка ґрунтувалася на плановій економіці та провідній ролі комуністичної партії до ринкової капіталістичної економіки. Науковці та громадська спільнота в країнах Центральної та Східної Європи, а також в країнах що розвиваються почали шукати нові моделі економічного і суспільного укладу життя громадян.

Як раніше зазначалось формування соціальної держави відбувалася в умовах ринкових відносин, які ще перебувають в процесі розвитку в Україні та пострадянських країнах загалом. Саме тому економічне життя, та господарська діяльність має фундаментальне значення для створення матеріальних умов людського існування. Як соціальна дійсність, господарська діяльність характеризується кооперацією багатьох індивідів, через розподіл праці на сучасному підприємстві. Це передбачає загальну ціль і загальний план дій.

Зрозуміло, що існування індустріального суспільства пов'язане з різного роду обмеженнями, недоліками та несправедливостями. Проте, потрібно відзначити, що не тільки в індустріальну епоху, але у всі часи існували недоліки "соціального характеру". Лише в процесі індустріалізації виник організований виступ проти несправедливості економічного укладу. Цьому сприяла спільна праця багатьох робітників на підприємствах, що полегшувало їх організацію та узгодженні дії. З тих часів у всіх сферах суспільства росте реакція на справедливі і несправедливі умови в політико-економічній сфері [3, с. 5].

Захищати ідеали справедливості – це головне завдання держави. При цьому на наш погляд потрібно враховувати конкретні можливості певної країни та її народу. Наприклад, в країнах де шойно розпочався процес індустріалізації, або країна нещодавно переорієнтувалася на ринкову модель ведення господарства, неможна розраховувати на такі ж соціальні успіхи, як у розвинувтих країнах, які володіють значними ресурсами. Також потрібно враховувати національні традиції цих країн. Можливо в них створені далеко не ідеальні структури, проте їх руйнація може порушити соціальну стабільність в суспільстві.

На наш погляд приватний підприємець є основним суб'єктом соціальної держави. На нього покладена роль посередника між державою та громадянським суспільством, оскільки, у зв'язку зі своєю діяльністю він є включеним в ці дві системи одночасно. Головною метою діяльності підприємців є виготовлення продукції, на яку він отримує запити від суспільства. Також не слід забувати, що керівник підприємства є лише генератором ідей та організатором виробництва. Налагоджений процес виробництва вимагає залучення певної кількості громадян, які, власне, займаються виготовленням продукції для інших громадян. Таким чином підприємець в межах конкретного підприємства виконує роль адміністратора, отримуючи, замовлення та кошти, він визначає на які потреби вони будуть витрачені. Крім вироблення продукту бізнесмен повинен займатися також і перерозподілом прибутків серед працівників

свого підприємства встановлюючи винагороду за їхню роботу та визначаючи тактичні та стратегічні пріоритети розвитку підприємства в майбутньому. Тобто, підприємець виконує функції аналогічні функціям, які бере на себе соціальна держава, в рамках всього суспільства. Приватний підприємець також несе особисту відповідальність за вибір виготовленого продукту. Якщо продукт виготовлений, закони господарської діяльності застосовуються незалежно від моральної складової. Проте, підприємець може вільно обирати між продажем наркотиків чи медикаментів, виробництвом фальсифікованого чи справжнього вина [1].

Та все ж таки, в більшості випадків обраний продукт корисний для суспільства. У більшості випадків споживачі зацікавлені у таких продуктах, відповідно до основного принципу закону "попиту та пропозиції". Якщо в суспільстві є потреба у якомусь продукті, обов'язково знайдеться той хто буде виробляти цей продукт та продавати його за вигідною для себе ціною. Підприємець повинен виготовляти продукцію за доступними цінами, одночасно, отримуючи прибуток від неї. Продукція повинна бути доступною по ціні для того, щоб більше людей могли її придбати, при цьому отримувати прибуток для виживання та розвитку підприємства [3, с. 6].

Ефективний підприємець повинен забезпечувати дохід для свого підприємства, що є основною метою економічної діяльності. Та економіка повинна служити людині, а не навпаки. Це не означає, що вищою метою держави та економіки є служіння бідним, але нехтування інтересів найменш захищених верств населення є ознакою того, що суспільство в такому випадку наближається до свого краху. Адже головною ознакою конкурентоспроможної економіки держави є стабільність її соціальної системи, чого неможливо досягнути за умов, коли значна частина населення країни буде перебувати за межею бідності та не зможе подбати про себе. Соціальна держава не може допускати зубожіння індивідів, тому що внаслідок свого незадовільного економічного положення, опиняючись, поза соціальною та економічною системою, вони перестають бути членами спільноти. А втрата членів спільноти – це втрата потенційних клієнтів, споживачів та кваліфікованої робочої сили. Тому підтримка належного рівня економічного благополуччя усіх членів суспільства повинна стати основним пріоритетом держави.

Соціальна держава має спрямовувати розвиток економіки для служіння іншим, більш високим цілям, ніж просто накопичення максимального прибутку за будь-яку ціну. Економічне благополуччя кожного громадянина повинно бути пріоритетом державної політики, але це не може бути єдиною метою суспільства. Воно повинно зайняти своє місце в "істинній шкалі цілей". Вище нього повинні бути гідність та свобода людини, культурні цінності, духовність та моральність.

Людина ні в якому випадку не може відмовитися від задоволення своїх матеріальних потреб, навіть найсромніших. В цьому і полягає гідність соціальної держави. Без задоволення матеріальних потреб людини в значній мірі обмежений її доступ до більш високих цінностей. Виробництво матеріальних благ може поєднуватися з великим відсотком свободи лише тоді, коли досягнутий певний рівень розвитку економіки. Саме тому

прогрес в сфері економіки є закономірним явищем [3, с. 8].

Соціальною державою слід називати державу, яка служить загальним потребам людини, тобто, спільному благу. Спільне благо являє собою суму тих умов суспільного життя, котрі дозволяють людям повністю і безперешкодно досягати досконалості і виконувати поставленні завдання. Спільне благо знаходиться у тих речах і цінностях, які втілюються в членах суспільства. Справжній прогрес полягає, перш за все в матеріальній забезпеченості, здоровому фізичному і духовному стані суспільства, гідній освіті та професійній підготовці його членів, робочих місцях для всіх громадян, сприятливих умовах культурного та духовного життя, соціальної справедливості, свободі і рівності людей.

Спільне благо неможна розглядати лише в плані короткотермінових переваг для нинішнього покоління, воно включає в себе і майбутнє покоління. Саме тому соціальна держава повинна враховувати наслідки своєї діяльності по відношенню до оточуючого середовища чи сім'ї, а також необхідність інвестицій в науку для того, щоб зберігати конкурентоздатність економіки.

Взаємодія індивідів в суспільстві відбувається на основі ринкових відносин та конкуренції, що на практиці проявляється як обмін товарами в економічному процесі. Це головний інструмент орієнтації соціальної держави на потреби спільного блага. "Ринок передає через нас замовлення споживачів виробникам, і показує виробникам, які товари вони можуть продавати за ціною необхідною для виробництва. Також ринок мобілізує максимум зусиль суспільства у сфері економіки для досягнення більш повного і кращого задоволення екзистенційних та культурних потреб". За рівних цін ринок сприяє більш якісним товарам, оскільки, вони знайдуть більшу кількість покупців. При однаковій якості ринок буде сприяти більш дешевим товарам, оскільки вони будуть краще продаватися. Підприємства миттєво орієнтуються на зміни в потребах споживачів. Крім того вільний ринок також забезпечує дбайливе ставлення до капіталу та сировини, оскільки, світова конкуренція змушує підприємців постійно скорочувати витрати, тим самим економити капітал та сировину" [3, с. 21].

За умов вільної ринкової економіки нерегульована конкуренція може призвести до утворення монополії та розподілу ринку між кількома найбагатшими підприємцями. Для того, щоб конкуренція відповідала соціальним цілям держави в межах правового устрою повинні бути чітко визначені правила гри.

Розглянемо з чого складається структура сучасної економіки та функції які пов'язані з такою структурою. Базовим елементом сучасної ринкової економічної системи є приватний підприємець. В сучасному суспільстві велика кількість людей має власні малі та середні підприємства. Головна мета підприємця полягає у знаходженню нових ринків, та заповненню їх товарами. Підприємець повинен забезпечувати суспільство необхідними товарами та послугами. Це надзвичайно важлива соціальна функція та відповідальність. Оскільки, таких послуг та товарів багато, тому бажана велика кількість найрізноманітніших приватних підприємств. Реалізація найбільшої кількості приватних ініціатив потребує створення сприятливих умов для середніх та малих підприємств. Саме тому соціальна держава в своїй політиці

повинна виходити з принципу субсидіарності та сприяти широкій дифузії економічної могутності, не допускаючи концентрації влади в руках олігархів.

Задоволення постійно змінних потреб суспільства в поєднанні з вимогами пристосування до конкуренції потребують від підприємця постійної адаптації та великої гнучкості. Ідеальний підприємець – це організатор, винахідник, першовідкривач та завойовник. Його мета, разом і з забезпеченням власного існування, це імпульс творчого розвитку, дух підприємництва, прагнення до соціального престижу, а також для багатьох, прагнення служити суспільству.

Підприємство повинно бути прибутковим, що є гарантією забезпечення його майбутніх цілей. Підприємство без прибутку приречене на крах, а разом з ним і всі його працівники. Тому отримання прибутку стає соціально-етичним обов'язком підприємства.

Кожен підприємець здійснює свою діяльність в правовому полі яке створює для нього держава. Головним завданням соціальної держави в даному контексті стає створення такого правового поля, яке дасть можливість розвиватися підприємцям та буде оберігати права найманих робітників. Предметом політики соціальної держави повинно бути спільне благо людей в конкретному часовому проміжку, або загалом. Предметом економіки забезпечення суспільства матеріальними, культурними чи духовними благами, котрі пропонуються за визначеними цінами [3, с. 26].

Одна з найголовніших функцій соціальної держави це забезпечення балансу між усіма учасниками політико-економічних відносин. Саме тому, принцип субсидіарності в економіці, як і в інших сферах спільного блага, вимагає, щоб держава надавала індивіду та малим соціальним утворенням, те що вони можуть отримати власними силами і втручалася лише тоді, коли вони не в змозі задовольнити важливі потреби громадян.

Наступним дуже важливим елементом є створення справедливих соціальних та економічних інститутів. Котрі можуть бути створені лише за таких умов де норми рівності усіх перед законом витіснять такі ганебні соціальні феномени як фаворитизм, корупція.

Соціальна держава повинна тримати під постійним контролем антисоціальні тенденції індивідів і соціальних груп. Вона не може допускати зміни балансу влади, який був би викликаний концентрацією майна в руках небагатьох. З іншого боку відповідні інститути повинні контролювати і обмежувати владу держави. Інакше державна влада легко призведе до деспотії, олігархії та диктатури. Противагу цьому повинен скласти сильний, економічно незалежний середній клас.

На сьогодні індивід більше залежить, ніж раніше, не тільки від його власного становища, але і від створених державою соціально-економічних умов. Окремі групи населення можуть опинитися за межею бідності через зміни економічних умов, наприклад, в сільському господарстві чи гірничодобувній промисловості. Тому відповідальна економічна політика може проводитися лише в поєднанні з соціальною політикою, політикою в сфері ринку праці, сім'ї, охорони навколишнього середовища та освіти.

Справедливі інститути соціальної держави це необхідна складова здорового суспільства. Цінності, іманентні економіці, повинні перш за все втілюватися в право-

судді. Це, як і сама економіка, динамічний процес, який постійно потребує нової адаптації соціального і правового укладу.

Для забезпечення стабільного розвитку економіки потрібно організувати умови створення економічних благ з врахуванням потреб всіх верств населення. Наявність великої кількості природних ресурсів не означає могутність економіки як такої. Оскільки для того щоб перетворити ці ресурси в кінцевий продукт необхідна велика кількість кваліфікованої праці, щоб взагалі отримати доступ до цих ресурсів та зробити їх доступними люду [2, с. 15].

Те саме стосується і засобів виробництва, технічного обладнання. Вони необхідні, але це лише умови належного функціонування економіки. Визначальної ролі набуває праця людей. Саме людина своєю працею створює земні блага, відкриває і добуває корисні копалини, створює машини та прилади, щоб зробити працю більш плідною, знаходить взаємозв'язки економіки в цілому з її окремими елементами.

Економічний прибуток, який отримує підприємство чи банк, повинен бути розділений на виплачувану заробітну плату, вартість матеріалів, вартість капіталу і т.п. По суті, мова йде про перерозподіл доходів між людьми, котрі працюють, надають капітал чи землю. Зарплата і виплати є предметом переговорів і погодження між партнерами-учасниками. З одного боку, перші повинні відповідати вимогам справедливості тобто принципу балансу між виробленою продукцією та винагородою, з іншого боку вони не повинні порушувати розумне співвідношення між споживачькими благами та основними засобами виробництва. Отримуваний прибуток дозволить працюючому за наймом задовольнити свої потреби, а також купувати на ринку споживчі товари. Крім того частина отриманого прибутку йде на інвестиційні цілі, тобто на формування власності. І в даному випадку приватна власність є результатом праці [1].

Таким чином соціальна держава є наступним якісним етапом розвитку національної держави. Соціальною держава стає тоді коли визначає своїм завданням піклування про спільне благо своїх громадян. Найочевиднішим проявом соціальної держави є реалізація демократичних цінностей в умовах капіталістичної ринкової економіки. Проте утворення вільного ринку обов'язково пов'язане з різного роду ризиками котрі соціальна держава повинна мінімізувати. Базовим суб'єктом ринкової економіки є приватний підприємець, для якого соціальна держава повинна створювати сприятливі умови розвитку. Перекладаючи на нього частину функцій соціального забезпечення громадян. Сучасний підприємець це дійсний інструмент соціальної держави, який виконує низку функцій, починаючи, від наповнення бюджету країни та, закінчуючи, створенням комфортних сприятливих умов на робочому місці працівників. На нашу думку перспективи розвитку соціальної держави залежать від сприятливих умов розвитку підприємців, тобто від тих умов які для них створює держава.

Список використаних джерел

1. Верхан Х. В. Предприниматель. Его экономическая функция и общественно-политическая ответственность [пер. с немец. Владимир Котелькин]. – Минск : ERIDAN, MPPPO, 1992. – 39 с.
2. Раушер. А. Частная собственность в интересах человека труда. Ее значение для личной свободы и социального порядка

- [пер. с немец. Владимир Котелькин]. – М. : “DELO”, 1994. – 41 с.
3. Пешке К–Х. Экономика в свете христианского социального учения [пер. с немец. Владимир Котелькин]. – М. : Duchowna-jabiblioteka, 1995. – 48 с.
4. Pierson C. The welfare state reader [Текст] / С. Pierson, F. G. Castles. – Cambridge : Polity Press, 2006. – 492 pgs. – ISBN: 0–7456–3555–5.
5. The Oxford Handbook of The welfare state [Текст] / [Castles F.G., Leibfried S., Lewis J., Obinger H., Pierson C.]; edit by F.G. Castles. – New York : Oxford University Press, 2010. – 876 pgs. – ISBN: 978–0–19–957939–6.

References

1. Verhan H. V. Predprinimatel'. Ego jekonomicheskaja funkcija i obshhestvenno-politicheskaja otvetstvennost' [per. s nemec. Vladimir Kotel'kin]. – Minsk : ERIDAN, MPPPO, 1992. – 39 s.
2. Rausher A. Chastnaja sobstvennost' v interesah cheloveka truda. Ee znanenie dlja lichnoj svobody i social'nogo porjadka [per. s nemec. Vladimir Kotel'kin]. – M. : “DELO”, 1994. – 41 s.
3. Peshke K–H. Jekonomika v svete hristianskogo social'nogo uchenija [per. s nemec. Vladimir Kotel'kin]. – M. : Duchownaja Biblioteka, 1995. – 48 s.
4. Pierson C. The welfare state reader [Tekst] / S. Pierson, F.G. Castles. – Cambridge: Polity Press, 2006. – 492 pgs. – ISBN: 0–7456–3555–5.
5. The Oxford Handbook of The welfare state [Tekst] / [Castles F.G., Leibfried S., Lewis J., Obinger H., Pierson C.]; edit by F. G. Castles. – New York : Oxford University Press, 2010. – 876 pgs. – ISBN: 978–0–19–957939–6.

Олейник С. В., аспирант кафедры политологии философского факультета, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), oliynyks@ukr.net

Значение предпринимательской деятельности для развития институтов “социального государства”

Рассматривается значение предпринимательской деятельности в области развития институтов социального государства. Социальное государство является следующим качественным этапом развития национального государства, которое возникает при условиях демократической политической системы, в рамках капиталистической рыночной экономики. Государство становится социальным, когда определяет своей главной задачей заботу об общем благе своих граждан. Однако образование свободного рынка обязательно связано рисками, которые социальное государство должно минимизировать. Частный предприниматель является важным элементом рыночной экономики. Современное социальное государство должно создавать благоприятные условия функционирования и развития для предпринимателей. Главной целью деятельности предпринимателей является изготовление продукции, на которую они получают запросы от общества. Современный предприниматель это настоящий инструмент социального государства, который выполняет ряд функций, начиная, от наполнения бюджета страны и, заканчивая, созданием комфортных условий труда для работников.

Ключевые слова: социальное государство, частный предприниматель, частная собственность, общее благо, справедливость.

Oliynyk S. V., graduate student of department of political science, philosophy faculty, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kiev), oliynyks@ukr.net

Meaning of entrepreneurship development institutions “social state”

The article considers the importance of entrepreneurship in the institutions of the welfare state. The welfare state is the next step in development of the nation state, which occurs in a democratic political system, under conditions of a capitalist market economy. The state becomes social when it begins to worry about the common good of its citizens. However, the formation of the free market necessarily associated risks that the welfare state should be minimized. Private entrepreneur is the main point of the market economy. The modern welfare state should create favorable conditions for the operation and development of entrepreneurs. The main goal of business is the manufacture of products for which it receives requests from the public. The modern entrepreneur is a valid tool of the welfare state, which has a number of functions, ranging from the formation of the state budget, ending with the creation of favorable conditions for workers.

Keywords: welfare state, entrepreneur, private property, common good, social justice.